

DOUGLAS MURRAY

—

LUDILO GOMILE

NAKLADNIK
Egmont d.o.o.
Višnjevac 3, Zagreb

ZA NAKLADNIKA
Bruno Barbić

UREDNIK
Davor Uskoković

LEKTOR/KOREKTOR
Ruder Jeny

GRAFIČKO OBLIKOVANJE
e-projekt

OBLIKOVANJE OVITKA
Studio 2M d.o.o.

TISAK
GRAFIČKI ZAVOD HRVATSKE d.o.o., Zagreb, svibanj 2020.

NASLOV IZVORNIKA
The Madness of Crowds

© Douglas Murray, 2019.
This translation of The Madness of Crowds is published by
Egmont Croatia by arrangement with Bloomsbury Publishing Plc
© hrvatsko izdanje Egmont d.o.o., 2020.

Sva prava pridržana. Nijedan dio ove knjige ne smije biti
objavljen ili pretisnut bez prethodne suglasnosti nakladnika
i vlasnika autorskih prava.

ISBN: 978-953-13-1975-1

CIP zapis je dostupan u računalnome katalogu
Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu
pod brojem 001062618.

Douglas Murray

—

LUDILO GOMILE

Rod, rasa i identitet

Prevela

Marija Perišić

PULS

SADRŽAJ

<i>Uvod</i>	9
1 Homoseksualnost	19
<i>Interludij – Marksistički temelji</i>	61
2 Žene	75
<i>Interludij – Utjecaj tehnologije</i>	121
3 Rasa	137
<i>Interludij – O praštanju</i>	195
4 Transeksualnost	207
Zaključak	257
<i>Zahvale</i>	285
<i>Bilješke</i>	287
<i>Kazalo</i>	303

“Posebno obilježje modernoga svijeta nije to što je skeptičan,
nego što je i ne znajući dogmatičan.”

G. K. Chesterton

O moj Bože, pogledaj joj guzu
O moj Bože, pogledaj joj guzu
O moj Bože, pogledaj joj guzu
(Pogledaj joj guzu)
Pogledaj, pogledaj, pogledaj
Pogledaj, joj guzu

N. Minaj

UVOD

Prolazimo kroz razdoblje velikog ludila mase. U javnosti i privatno, *online* i *offline*, ljudi se ponašaju sve iracionalnije, grozničavije, primitivnije i jednostavno neugodnije. Posljedice takva ponašanja neumorno pune dnevne vijesti. No premda su simptomi vidljivi na sve strane, njihovi uzroci nisu.

Za to su ponuđena različita objašnjenja koja obično sugeriraju da su sva ludila posljedica predsjedničkih izbora ili referenduma. Ali nijedno od tih objašnjenja ne dopire do biti onoga što se događa. Jer duboko u podlozi svakidašnjih zbivanja mnogo su veća kretanja i mnogo veći događaji. Vrijeme je da se počnemo suočavati s pravim uzrocima onoga što je pošlo po zlu.

Čak se i ishodište tog stanja rijetko spominje. Riječ je o jednostavnoj činjenici da živimo u razdoblju koje traje već više od četvrtine stoljeća, a u kojem su se urušile sve naše velike priče. Jedna po jedna, velike su priče pobijane, postale su toliko nepopularne da ih ne možemo više braniti. Prva su se na udaru našla objašnjenja našeg postojanja koja je nudila religija, u padu još od devetnaestog stoljeća. Posljednjih su stotinu godina za religijom propale svjetovne nade svih političkih ideologija. Naposljetku smo u posljednjem dijelu dvadesetog stoljeća ušli u postmoderno doba. Doba koje se definiralo, i koje su drugi definirali, sumnjičavošću prema svim velikim pričama.¹ Međutim, kao što svi školarci nauče, priroda ne podnosi vakuum i u postmoderni su se u vakuum počele uvlačiti nove ideje – s namjerom da ponude svoja objašnjenja i značenja.

Bilo je nemoguće izbjeći da nešto ne pokuša zauzeti taj napušteni teren. Današnji stanovnici bogatih zapadnjačkih demokracija nisu mogli ostati prvi ljudi u zabilježenoj povijesti bez apsolutno ikakva objašnjenja za ono što ovdje radimo i bez ikakve priče koja bi životu dala nekakvu svrhu. Unatoč njihovim nedostacima, velike su priče iz prošlosti, ako ništa drugo, ljudskim životima davale neki smisao. Nešto je kad-tad moralo odgovoriti na pitanje što bismo trebali činiti – osim obogatiti se kako znamo i umijemo i zabavljati se kako god možemo.

Odgovor koji se posljednjih nekoliko godina nametnuo sudjelovanju je u novim bitkama, sve žešćim kampanjama i sve specifičnijim zahtjevima. Pronaći smisao života stalnim ratovanjem s onima za koje se čini da su na pogrešnoj strani pitanja koje se i sâm tek nedavno preoblikovalo i koje je tek nedavno dobilo nov odgovor. Zapanjujuća brzina tog procesa ponajprije se može pripisati činjenici da danas šačica tvrtki iz Silicijske doline (posebice Google, Twitter i Facebook) ima moć ne samo odrediti što će većina ljudi na svijetu znati, misliti i govoriti, nego je njihov poslovni model ispravno opisan kao ovisan o pronalaženju “mušterija spremnih platiti da bi promijenile tuđe ponašanje”.² No premda nas sve više frustrira što tehnološki svijet juri tako brzo da ne možemo držati korak s njim, spomenuti se ratovi ne vode besciljno, nego uvijek u točno određenome smjeru. A taj smjer ima veliki cilj. Taj je cilj – u nekih nesvjestan, u drugih namjeran – usaditi u društva novu metafiziku: mogli bismo čak reći novu religiju.

Premda su temelji položeni još prije nekoliko desetljeća, tek je nakon financijskog kraha 2008. došlo do strelovita uzleta glavnostrujaških ideja koje su dotad bile poznate samo na najopskurnijim rubovima akademske zajednice. Privlačnost novih uvjerenja posve je očita. Generacija koja ne može akumulirati kapital nema nikakva razloga gajiti ljubav prema kapitalizmu, no zato nije teško zaključiti zašto bi generaciju svjesnu da možda nikad neće posjedovati vlastiti krov nad glavom privlačio ideološki pogled na svijet koji obećava ukidanje svih nejednakosti – ne samo u njihovim životima, nego doslovce svih nejednakosti na svijetu. Tumačenje svijeta kroz prizmu “društvene pravde”, “politike identitetnih skupina” i

“intersekcionalizma” vjerojatno je najsmioniji i najsvеobuhvatniji pokušaj stvaranja nove ideologije još od kraja hladnog rata.

“Društvena pravda” do danas je dospjela najdalje jer zvuči privlačno i u nekim inačicama doista je privlačna. Čak je i sâm pojam takav da mu se teško usprotiviti. “Nisi za društvenu pravdu? Znači li to da želiš društvenu *nepravdu*?”

Istodobno je “politika identiteta” postala mjesto na kojemu društvena pravda pronalazi ciljeve za koje će se boriti, usitnjavajući društvo na različite interesne grupe prema njihovu spolu (ili rodu), rasi, seksualnoj orijentaciji i drugim obilježjima. Pretpostavlja da su ta obilježja glavne, ili čak jedine, relevantne značajke osoba kojima pripadaju i da podrazumijevaju dodatne prednosti. Primjer je (kako je sročio američki pisac Coleman Hughes) pretpostavka da biti crnac, žena ili homoseksualac podrazumijeva neko “veće moralno znanje”.³ Upravo je to razlog zašto neki svoja pitanja ili izjave započinju riječima, “Govoreći kao...” I svi – živi i mrtvi – moraju biti na pravoj strani. Zato su, primjerice, sve češći pozivi na uklanjanje spomenika povijesnim ličnostima za koje se po novome procijenilo da su bile na pogrešnoj strani i zato povijest treba prepraviti za one koje želite spasiti. Zato je, primjerice, postalo posve normalno da Sinn Féinov senator kaže da su IRA-inci štrajkovi glađu iz 1981. bili borba za prava homoseksualaca.⁴ U politici identiteta manjinske se skupine potiče da se istodobno usitne, organiziraju i aktiviraju.

Naizgled najneprivlačnija stavka tog trojstva koncept je “intersekcionalnosti”. Riječ je o pozivu da ostatak života provedemo pokušavajući u samima sebi i u svima oko sebe utvrditi svaku stavku identiteta i svaku moguću ranjivost pa ih organizirati prema pravosudnom sustavu koji se pojavi iz vječno promjenjive hijerarhije koju otkrijemo. Takav sustav nije samo neostvariv nego i bezuman jer postavlja nemoguće zahtjeve za ostvarivanje neostvarivih ciljeva. Ali intersekcionalnost se probila dalje od katedri društvenih znanosti na humanističkim fakultetima na kojima je začeta. Danas je ozbiljno doživljava cijela generacija mladih i – kako ćemo vidjeti – radnim je zakonodavstvom (posebice “zalaganjem za raznolikost”) ugrađena u velike korporacije i vlade.

Pritom se pojavila potreba za novom heuristikom kako bi se ljude natjeralo da usvoje nove pretpostavke. A brzina kojom su ušle u glavnu struju doista zapanjuje. Kako je rekao matematičar i pisac Eric Weinstein (i kako pokazuje Google Books pretraga), fraze poput “LGBTQ”, “bjelačka povlaštenost” i “transfobija” preko noći su ušle u glavnostrujaški žargon. Kako je Weinstein napisao o grafu proizišlom iz toga, “woke stvari”* koje milenijalci i drugi trenutačno upotrebljavaju kako bi “izbrisali tisućljeća potlačenosti i/ili civilizacije... izmišljene su prije manje od 20 minuta”. Kako dalje kaže, premda nema ništa loše u isprobavanju novih ideja i fraza, “moraš biti viraški nesmotren da se tako oslanjaš na toliko neispitanih heuristika do kojih su tvoji roditelji došli u neispitanim znanstvenim poljima mlađima od pola stoljeća”.⁵ Sličan su stav u knjizi *The Coddling of the American Mind (Tetošenje američkog uma)* iz 2018. iznijeli Greg Lukianoff i Jonathan Haidt istaknuvši da su sredstva nadzora i provedbe nove heuristike nevjerojatno nova. Uporaba fraza poput “okidač za” i “ne osjećati se sigurno”, kao i tvrdnji da riječi koje se ne uklapaju u novu religiju uzrokuju “štetu”, počela je dramatično rasti tek od 2013.⁶ Kao da je, utvrdivši što točno želi, novoj metafizici trebalo još pola desetljeća da utvrdi kako zastrašiti svoje sljedbenike u glavnostrujaštvo. Ali naposljetku je u tome uspjela.

Rezultati se mogu vidjeti u svakodnevnim vijestima. Zato, primjerice, Američka psihološka udruga osjeća potrebu savjetovati svojim članovima kako dječake i muškarce odučiti od štetne “tradicionalne muškosti”.⁷ Zato i posve nepoznat programer zaposlen u Googlu – James Damore – može dobiti otkaz jer je u dopisu napisao da se neki tehnološki poslovi više sviđaju muškarcima nego ženama. I zato se između 2011. i 2017. udvostručio broj Amerikanaca koji rasizam smatraju “velikom problemom”.⁸

Sad kad smo sve počeli gledati kroz nove naočale, sve je pretvoreno u oružje, s posljedicama koje su istodobno i poremećene

* “Woke” je politički pojam afroameričkoga podrijetla koji se odnosi na percipiranu svjesnost prema pitanjima povezanim s društvenom i rasnom pravdom. U žargonu znači “biti stalno svjestan”. (Nap. prev.)

i sumanute. Zato je *New York Times* odlučio objaviti članak crnog autora naslovljen: “Mogu li moja djeca biti prijatelji s bijelcima?”⁹ I zato se čak i članak o stradalim biciklistima u Londonu koji je napisala žena mogao objaviti pod naslovom “Ceste koje su projektirali muškarci ubijaju žene”.¹⁰ Takva retorika pogoršava već postojeće podjele i svaki put kad se upotrijebi stvara nove. A u koju svrhu? Umjesto da pokaže kako ćemo se slagati bolje, prevladava dojam da lekcije posljednjeg desetljeća samo pojačavaju osjećaj da nam taj zajednički život zapravo i ne ide od ruke.

Većini je svijest o novome sustavu vrijednosti postala jasna ne toliko pokušajima, koliko vrlo javnim pogreškama. Tako su proteklih nekoliko godina svi počeli naslućivati da su po cijeloj kulturi odjednom postavljene potezne mine. Neovisno o tome jesu li ih položili pojedinci, kolektivi ili neki božanski satiričar, žrtve poteznih mina samo su se nizale. Katkad bi nečija noga slučajno zapela o uzicu mine i odmah bi odletio u zrak. No bilo je i slučajeva kad bi neki suludo hrabar luđak ušetao ravno u ničiju zemlju, posve svjestan opasnosti toga što čini. Nakon svake detonacije uslijedile bi rasprave (katkad i zadivljeno odobravanje), a onda bi svijet nastavio dalje, pomirivši se s time da je neobičan, naizgled improviziran vrijednosni sustav našeg doba odnio još jednu žrtvu.

Trebalo nam je neko vrijeme da postanemo svjesni rasporeda poteznih mina, ali danas točno znamo gdje su. Među prvima je bilo doslovce sve što je imalo veze s homoseksualnošću. U drugoj polovici dvadesetog stoljeća borba za ravnopravnost homoseksualaca polučila je velike uspjehe, poništivši tako strašnu povijesnu nepravdu nanesenu gej populaciji. No kad je taj rat dobiven, postalo je jasno da borba ipak ne prestaje. Na neki se način samo preinačila. GLB (gejevi, lezbijke, biseksualci) postao je LGB kako bi se istaknula vidljivost lezbijki, a onda je dodano i T (o tome više uskoro), pa nakon nekog vremena Q i na kraju neke zvjezdice. A širenjem gej abecede kao da se i u samome pokretu nešto promijenilo. Počeo se – u pobjedi – ponašati slično svojim protivnicima iz prošlosti. Kad se cipela našla na drugom stopalu, dogodilo se nešto jako ružno. Prije jednog desetljeća gotovo nitko nije podržavao gej brakove. Nisu mu bile sklone čak ni grupe za prava homoseksualaca poput

Stonewalla. Nekoliko godina poslije gej brak postao je temeljna vrijednost modernog liberalizma. Zakazati na pitanju gej braka – samo nekoliko godina nakon što su gotovo svi zakazivali na njemu (uključujući i skupine za gej prava) – značilo je učiniti nešto nečuvano. Ljudi se mogu slagati ili ne slagati s potraživanjem takvih prava, ali tako brzo mijenjanje običaja mora se izvesti iznimno pažljivo i promišljeno. No čini se da kroz taj proces jurimo bezglavo.

Druga su pitanja slijedila vrlo sličan obrazac. Ženska su prava – slično gej pravima – tijekom dvadesetog stoljeća postojano rasla i također se činilo da su više-manje došla do cilja. Međutim, taman kad se činilo da je vlak došao do željenog odredišta, iznenada je ubrzao, jurnuo tračnicama i nestao u daljini. Nešto što se do jučer jedva osporavalo, danas je postalo opravdan razlog za uništavanje nečija života. Jureći svojim putem, taj je vlak uništio brojne karijere.

Karijere poput one 72-godišnjeg dobitnika Nobelove nagrade, profesora Tima Hunta, uništene zbog bezazlene šale o zaljubljuvanju muškaraca i žena u laboratoriju koju je ispričao na konferenciji u Južnoj Koreji.¹¹ Također, u svakidašnju su uporabu ušle fraze poput “toksične muškosti”. Kakva je korist od takva opterećivanja odnosa među spolovima da se prema muškoj polovici ljudske vrste može odnositi kao da je kancerозна? Ili razvoja ideje da muškarci nemaju pravo govoriti o ženskom spolu? Zašto je baš sad, kad su žene probile više staklenih stropova nego ikad u povijesti, rasprava o “patrijarhatu” i “mansplainingu”^{*} s rubova feminizma prešla u središte zbivanja, primjerice u australski Senat?¹²

Na sličan se način činilo da je američki pokret za građanska prava, utemeljen kako bi se ispravile najstrašnije povijesne nepravde, krenuo prema priželjkivanom zaključenju. No ponovno se neposredno prije pobjede sve pokvarilo. Baš kad je situacija djelovala bolje nego ikad, iz retorike se počelo naslućivati da situacija zapravo nikad nije bila gora. Kad se većina ponadala da je rasa napokon postala nevažna, stvorio se dojam da se odjednom sve vrti oko rase. I kao s ostalim poteznim minama, samo bi budali

^{*} Muškarčevo objašnjavanje, obično namijenjeno ženi, na način koji se smatra bahatim i svisoka.

ili potpunom luđaku palo na pamet spekulirati o takvom razvoju događaja, a kamoli ga osporavati.

Naposljetku smo svi zbudjeno uteturali u najneistraženiji od svih teritorija – tvrdnju da je među nama velik broj osoba koje žive u pogrešnom tijelu i da zbog toga sve izvjesnosti koje su u našim društvima preostale (uključujući izvjesnosti ukorijenjene u znanosti i jeziku) treba temeljito preformulirati. Na neki je način debata u vezi s trans osobama najsugestivnija od svih. Premda se to najnovije od pitanja o pravima istodobno tiče uvjerljivo najmanjeg broja ljudi, oko njega se ratuje gotovo nevidenom žestinom i strašću. Žene koje su se našle na pogrešnoj strani tog pitanja doživjele su žestoke napade osoba koje su prije bile muškarci. Roditeljima koji kažu nešto što je do jučer bilo rašireno uvjerenje, danas bi se moglo dogoditi da se posumnja u njihovu roditeljsku podobnost. U Velikoj Britaniji i drugim zemljama policija provjerava one koji ne žele reći da muškarci mogu biti žene (i obrnuto).¹³

Jedno od obilježja zajedničkih svim tim pitanjima činjenica je da su započela kao prave kampanje za ljudska prava. Zato su i dogurala tako daleko. Ali u jednom je trenutku stvar izmaknula kontroli. Nezadovoljni time da budu ravnopravni, počeli su zauzimati neodržive položaje smatrajući se, primjerice, “boljima”. Neki bi mogli odvratiti da je cilj jednostavno provesti neko vrijeme među “boljima” kako bi se poništilo povijesno iskustvo i ujednačili uvjeti. Pokretom #MeToo takvi su stavovi postali vrlo rašireni. Kao što je rekao jedan CNN-ov voditelj, “Možda idemo u drugu krajnost, ali to je OK. Vrijeme je za korekciju.”¹⁴ Do danas nitko nije rekao kad bi se ta druga krajnost mogla ostvariti ili kome se može povjeriti da je objavi.

Ono što svi znaju pogrde su kojima će biti zasuti svi koji slučajno zapnu za svježije položene potezne mine. “Mrzitelj”, “homofob”, “seksist”, “ženomrzac”, “rasist” i “transfob” samo su početak. Borbe za prava našeg doba posvetile su se upravo tim toksičnim i eksplozivnim pitanjima. Ali u tom su procesu pitanja prava prestala biti proizvod sustava i pretvorila se u temelje novoga. Kako bi pokazali pripadnost novom sustavu, ljudi moraju dokazati svoje kvalifikacije i zalaganje. A kako da u novom svijetu netko pokaže

svoju valjanost? Tako što će biti “antirasist”, naravno. Tako što će biti “saveznik” LGBT zajednice. I isticati gorljivost svoje želje – bilo da je muškarac ili žena – da sruši patrijarhat.

Time se javlja problem obveze stalnoga javnog prisezanja na odanost sustavu, bez obzira na to ima li potrebe za takvim prisegama ili ne. Riječ je o proširenju poznatoga problema u liberalizmu, prepoznatoga čak i među onima koji su se nekoć borili za plemenit cilj. Pokojni ga je australski politički filozof Kenneth Minogue nazvao sindromom “sv. Jurja u mirovini”. Nakon što je ubio zmaja, hrabri ratnik luta zemljom u potrazi za još veličanstvenijim okršajima s novim zmajevima. Naposljetku ga se, umorna od hvatanja sve manjih zmajeva, može vidjeti kako maše mačem po zraku umišljajući da ga i dalje napadaju.¹⁵ Ako je čak i sv. Juraj došao u tu napast, zamislite što bi tek mogla učiniti osoba koja nije svetac, nema ni konja ni koplje i nitko ne obraća pozornost na nju. Kako bi ta osoba mogla pokušati uvjeriti druge da bi, kad bi joj se ukazala povijesna prilika, i ona bez ikakve sumnje ubila zmaja?

Brojne dokaze za to pronaći ćete u izjavama i podržavajućoj retorici citiranoj u ovoj knjizi. Danas nam javni život vrvi ljudima s očajničkom željom da čuvaju barikade dugo nakon što je revolucija završila. Zato što pogrešno misle da su im barikade dom ili zato što nemaju drugog doma kojem bi se vratili. U svakom slučaju, pokazivanje svoje valjanosti zahtijeva preuveličavanje problema, što vodi njegovu stvarnom povećanju.

No problemima ni tu nije kraj, i zato ne samo da svaku bazu nove metafizike doživljavam iznimno ozbiljno, nego im pristupam svakoj zasebno. Sa svakim od tih pitanja sve se više ljudi, sa zakonom na svojoj strani, pretvara da je njihovo pitanje (i sva druga pitanja) usuglašeno i neupitno. No u stvarnosti baš i nije tako. Oko prirode onoga oko čega bi se trebalo složiti zapravo se nemoguće složiti. Svako od tih pitanja neizmjereno je složenije i nestabilnije nego što su to naša društva u ovom trenutku spremna priznati. I baš zato, međusobno spojena u temelje nove moralnosti i metafizike, postaju temelj općeg ludila. Teško je i zamisliti nestabilniju bazu na kojoj bi se ostvario društveni sklad.

Premda su rasna ravnopravnost, prava manjina i ženska prava među najboljim proizvodima liberalizma, zajedno čine nevjerojatno nestabilne temelje. Pokušaj da ih se pretvori u dobre temelje može se usporediti s okretanjem barskog stolca naopačke i balansiranjem na njemu. Proizvodi sustava ne mogu kopirati stabilnost sustava koji ih je iznjedrio. Ako ni zbog čega drugoga, onda zato što je svako od tih pitanja samo po sebi nestabilno. Svako od njih predstavljamo kao prihvaćeno i neupitno, a premda su u svakome vidljive bezbrojne proturječnosti, izmišljotine i fantazije, ukazivanje na njih ne samo da je nepoželjno, nego je doslovce zabranjeno. A od nas se traži da se složimo sa stvarima u koje ne možemo vjerovati.

Riječ je o glavnom uzroku trulosti rasprava na internetu i onih koje se vode u stvarnome životu. Jer od nas se traži da učinimo neke stvari koje ne možemo učiniti, a možda ne bi bilo ni pametno da ih učinimo. Traži se da vjerujemo u stvari u koje ne možemo vjerovati i govori nam se da se ne bunimo protiv stvari (primjerice zaustavljanja ulaska djece u pubertet lijekovima) prema kojima većina osjeća snažno protivljenje. Takvo očekivanje da o nekim važnim stvarima šutimo, a u drugima prihvaćamo nemoguće nanosi strašnu bol, posebice zato što su problemi (uključujući i unutarnja proturječja) posve očiti. Kao što će potvrditi svatko tko je živio u totalitarizmu, u očekivanju da se slažete s tvrdnjama s kojima se zapravo ne slažete ima nešto ponižavajuće, nešto što vam kad-tad izjede dušu. Vjerovanje da sve ljude treba smatrati jednakovrijednima i zajamčiti im jednako dostojanstvo ne zvuči nimalo loše. Ali zatraži li se od vas da vjerujete da nema razlike između homoseksualnosti i heteroseksualnosti, da nema razlike između muškaraca i žena, da nema razlike između rasizma i antirasizma, s vremenom će vas taj pritisak otjerati u bezumlje. Trenutačno smo usred tog bezumlja – odnosno ludila gomile – iz kojega bismo trebali pokušati pronaći izlaz.

Podbacimo li, već nam je jasno u kojem smjeru idemo. Čeka nas budućnost ne samo sve veće usitnjenosti, gnjeva i nasilja, nego i budućnost u kojoj je sve izglednija mogućnost negativne reakcije na sve napretke u ostvarenju prava – uključujući i dobre. Budućnost u kojoj se na rasizam odgovara rasizmom i u kojoj se na

omalovažavanje zbog spola odgovara omalovažavanjem zbog spola. Kad poniženje dosegne neku točku, većinske skupine više ništa ne sprečava u tome da i one zaigraju igru koju drugi igraju s njima.

Ova knjiga predlaže nekoliko načina da se izvučemo, ali najbolje je započeti ne samo razumijevanjem onoga što se trenutačno događa, nego i nespontanom raspravom o tome. Pišući ovu knjigu saznao sam da britanska vojska ima napravu za čišćenje mina nazvanu "Piton", no njezin se raniji oblik zvao "Velika guja" (engl. The Giant Viper). Riječ je o sustavu montiranom na prikolicu koji prema minskome polju ispali raketu za kojom se razmota nekoliko stotina metara dug rep sličan crijevu za zalijevanje prepun eksploziva. Kad se rasprostire po minskome polju (a kako to izgleda možete, naravno, vidjeti na internetu), izazove nešto što se zove "potaknuta detonacija". Drugim riječima, cijela stvar eksplodira i aktivira mine u širokom radijusu oko rakete i njezina repa. Premda ne može očistiti cijelo minsko polje, naprava može očistiti put preko njega, omogućujući tako ljudima, kamionima pa čak i tenkovima sigurnu vožnju preko prethodno neprohodna terena.

Na svoj skroman način na ovu knjigu gledam kao na svoj Viper sustav. Nije mi cilj očistiti cijelo minsko polje, a u tome ne bih uspio čak ni da to želim. No nadam se da ću ovom knjigom pridonijeti čišćenju dijela terena kojim će poslije mene drugi moći prolaziti sigurnije.